

A JOGEGYSÉG ÉRDEKÉBEN HOZOTT BÍRÓI HATÁROZATOK LÉNYEGÉNEK VIZSGÁLATA POLGÁRJOGI JOGSZABÁLYAINK KERETÉBEN

(Két fejezet egy hosszabb, kéziratban levő tanulmányból)

ZELENKA ISTVÁN

II. FEJEZET. A KONKRÉT VITÁS ÜGY ELBÍRÁLÁSÁVAL KAPCSOLATOS BÍRÓI ELJÁRÁS RÖVID VÁZLATA

A bírói eljárás három cselekvési fázisa. Az elvi kérdés eldöntésének szükségszerűsége minden konkrét ügyre vonatkozó bírói eljárásban.

A jogegység érdekében hozott bírói határozatok lényegének vizsgálatánál a leghelyesebb a bírói eljárás analiziséből kiindulni.

Köztudomású, hogy a bíróság egy konkrét ügy elbírálásánál elsősorban megállapítja a tényállást (1.), majd megállapítja, hogy a jogalkalmazás eszközével felkutatott és részletében kifejtett jogszabályok a kész tényállásra általánosságban miképp rendelkeznek (a jogszabály elvileges alkalmazása) (2.), végül a jogalkalmazás eszközével (jogszabály magyarázat, jogszabály értelmezés)¹ általánosságban, elvilegesen megtalált (elvileg alkalmazott) — tehát minden szóban forgó tényállással azonos esetre vonatkozó — jogszabály rendelkezéseit közvetlenül alkalmazza a megállapított tényállásra, a felmerült konkrét esetre (a jogszabály konkrét alkalmazása). (3.)

Ebből a három eljárási fázisból minket a második fog közelebről érdekelni, vagyis az a bírói magatartás, mely során megállapítja a bíróság, hogy egy kész tényállásra (esetre) általánosságban — tehát elvilegesen (azaz minden azzal azonos tényállásra) — miképpen rendelkezik (milyen magatartást ír elő) a jogszabály. Vagyis a jogszabály elvileges alkalmazására vonatkozó eljárást vizsgáljuk elsősorban.

Tudjuk, hogy külön nagy témakör a jogalkalmazás kérdése² és hogy a jogalkalmazás nem megy egyszerűen automatikusan, s ennek megfelelően a fent vázolt séma sem tekinthető ilyen módon. (Még az egymás közti — (1—3.) cselekvési fázis közötti — elhatárolás szempontjából sem.)

Jelenleg azonban nem a jogalkalmazás nagy problémájával való foglalkozást tűztük ki feladatul, ezért azt csupán annyiban érintjük, amennyiben az a jogegység érdekében hozott bírói határozatok lényegének vizsgálatánál elengedhetetlenül szükséges.

¹ Szabó Imre *A jogszabályok értelmezése* c. munkájának 1. sz. jegyzetében, a 7. lapon fejt ki világosan és meggyőzően, hogy miért választja a *jogszabályok értelmezése* kifejezést, és miért nem használja a *jogmagyarázat* régebbi terminológiáját. Értekezésünkben én is a jogszabályok értelmezése kifejezést használom, ugyanabban az értelemben, ahogy ezt Szabó Imre megvilágította. Hogy másodlagosan használom a tartalmában más *jogmagyarázat* kifejezést is, ez csak azért történt, hogy kifejezően mutakozzék meg, hogy értekezésemben vitám (természetesen előre tekintve) főként a régebbi irodalommal kapcsolatban áll fenn.

² Ezzel a kérdéssel Szabó Imre foglalkozik nagy jelentőségű, a szocialista jogrendszer követelményeit feltáró, az egész tárgykört átfogó *A jogszabályok értelmezése* c. művében.

Ennek megfelelően, ha a fent vázolt három eljárási fázis közül a minket jelenleg különlegesen érdeklő második fázist vesszük közelebről szemügyre, úgy azt fogjuk látni, hogy a bíró akkor, amikor egy kész tényállásra általánosságban — azaz elvilegesen (tehát minden azzal azonos tényállásra) — megállapítja, hogy miképpen rendelkeznek a jogszabályok (ezzel elvilegesen alkalmazva a jogszabályokat), úgy különösen nehéz jogalkalmazási feladatot teljesít és megközelítően sem egyszerűen gépies műveletet végez.

Nézzük például azt a helyzetet, hogy a gyakorlati életben felmerült konkrét esetek olyan, a jogszabályokban körülírt tényállást kiegészítő változatos formában jelentkeznek, hogy úgyszólván mindig kérdéses, hogy ezen kiegészítő változattal egységes, esetleg különleges sajátosságot is nyert tényállásra is automatikusan, minden további megfontolás — más szabállyal való kiegészítés, illetve összevetés — nélkül vonatkozik-e az esetleg különleges sajátosság, illetve kiegészítő változat nélkül tágabb körben rendelkező jogszabály.

Vagy vizsgáljuk például azt a helyzetet, hogy a kész tényállásra vonatkozó jogi rendelkezések rendszerint nem egy helyen találhatók meg, hanem a jogrendszerben elszórtan, amit a jogalkalmazás eszközével felkutatni és egységbevonni kell, ami kétségtelenül nem gépies művelet, s jogmagyarázatnak (értelmezésnek) nyit tág teret.

A bíróságnak tehát a vonatkozó jogszabályok jogalkalmazás eszközével történő felkutatása, részleteiben történő kifejtése és összesítése (egységbefoglalása) útján (a jogszabály elvileges alkalmazása) mindig meg kell állapítania a konkrét ítélet meghozatala előtt, hogy a felmerült összesített — azaz teljes (az esetleges különleges sajátosságot vagy kiegészítő változatot is magában foglaló) — kész tényállásra általánosságban — azaz elvilegesen (tehát minden azzal azonos tényállásra) — miképpen rendelkeznek a jogszabályok.

Amit tehát e helyütt kihangsúlyozni kívánunk az az, hogy minden konkrét ügy elbírálását szolgáló bírói eljárásnak van egy, a konkrét ítéletet megelőző általános elvi jellegű fázisa, amikor a bíró megállapítja, hogy a felmerült összesített — azaz teljes (az esetleges különleges sajátosságot, illetve kiegészítő változatot is magában foglaló) — kész tényállásra általánosságban (elvilegesen) — tehát elvileg minden azzal azonos (az esetleges különleges sajátosságot, illetve kiegészítő változatot is magában foglaló) esetre vonatkozóan — miképpen rendelkeznek (milyen magatartást írnak elő) a jogszabályok (a jogszabály elvileges alkalmazása). Ezen eljárás során a bíróság nem készen, a maga egységében kapja a jogszabályi rendelkezést, hanem a jogalkalmazás eszközével fel kell kutatnia és egységbe kell foglalnia (tehát a jogszabályokból ki kell hámozni és új egységbe foglalnia) az összesített — azaz teljes (az esetleges különleges sajátosságot, illetve kiegészítő változatot is magában foglaló) — kész tényállásra általánosságban (elvilegesen) vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket. Amikoris ez a kész — esetleges különleges sajátosságú tényállásra elvilegesen megtalált (összesített) jogszabály utóbb (ezen elvileges jogalkalmazó tevékenység következtében — méginkább következetes megismétlődése esetén), valóban — a fogalom tartalmi jelentésének megfelelően — visszatükröződik, egységesen (azaz új egységében) a konkrét ítéletben.

Egyébként az itt kihangsúlyozott jogalkalmazói (bírói) cselekvés — elvileges jogszabály-alkalmazás — figyelmen kívül hagyása s csupán az összesítő tükröképben jelentkező újszerűség egyoldalú szemlélete eredményezi azt a fentebb jelzett tágabb körű — s jelen vizsgálódásunkon kívül álló — nézetet, mely a bírói ítéletekben egyúttal jogszabályalkotást is észlel, s mely álláspont egyik szélső formája az — miként azt (Merkel lépcső-elméletét felhasználva) Kelsen normatív jogelméleti felfogásánál látjuk — amely az egész jog területén csak normaalkotást lát, s ezek között csak fokozati, hierarchikus különbséget ismer.

V. FEJEZET. A JOGEGYSÉG ÉRDEKÉBEN HOZOTT BÍRÓI HATÁROZATOK
LÉNYEGÉNEK ÉS JOGRENDSZERÜNKBEN ELFOGLALT HELYÉNEK
MEGHATÁROZÁSA

Úgy gondoljuk, nem lehet azzal vádolni eddigi fejtegetéseink alapján sem, hogy csupán negatív megállapításokkal szolgáltunk, és nem igyekeztünk volna pozitív eredményt is elérni kritikánk során.

Ennek ellenére úgy érezzük, hogy habár túlmentünk az egyszerű kritikán és eddigi megállapításaink elég kimerítőek is ahhoz, hogy abból a jogegység érdekében hozott bírói határozatok lényegéről alkotott pozitív irányú felfogásunk teljesen kibontakozzék, mégis hiányzik annak végső kifejtése és egybefoglalása.

Utolsó feladatunk tehát — miként láttuk — annak a pozitív irányú megállapítása és összegezése, hogy eddigi eredményeinket figyelembe véve, megítélésünk szerint mi is végeredményében a lényegre tekintettel a jogegység érdekében hozott bírói határozat, és ennek megfelelően hol találjuk meg a jogegység érdekében hozott bírói határozatoknak helyét a jogszabályalkotás világától — a jog egységének fenntartása mellett — gyakorlati szempontból különválasztott jogalkalmazás területén.

Ennek megkönnyítése érdekében a történelmi szükségszerűséget (fejlődést) is figyelembevevő analitikus és összehasonlító módszer igénybevételével nyert eredményeink rövid összefoglalásából indulunk ki — nem hagyván ki bevezetésül a problémánk elhatárolását sem —, hogy az egységes és végső kép kialakítását ezzel is elősegítsük.

Problémánk elhatárolása.

Végső következtetéseinket megelőző, elért eredményeinket tartalmazó összefoglalónk előtt tehát — fontosságára tekintettel — ismételten ki kell hangsúlyoznunk, hogy jelen értekezésünk keretében nem foglalkoztunk azzal a jogi irodalmunkban újabban is felvetett szélesebb körű problémával, mely azt vizsgálja, hogy a bírói ítéletek általában milyen hatással vannak a jogszabályok kialakulására, s ennek során felmerült azzal a szélső állásponttal sem, amely abból a megfigyelésből, hogy a bírói ítéletek — bizonyos felszínre hozott újszerűség (összetett tényállással kapcsolatos jogszabály-összesítés) következtében — általában jogfejlesztő hatásúak, arra az eredményre jut, hogy részben az ítéletkezés is jogszabályt alkotó tevékenység, vagyis a bíróság ítéletével egyben jogszabályt is alkot. Ezt a kérdést teljesen kirekesztettük vizsgálódásunk területéről, minthogy ez egészen más, a mienktől független, főként a jogalkalmazás és jogalkotás gyakorlati szempontból elválasztott két nagy területének elhatárolása és különállása körül mozgó önálló kérdés, amelynek megvitatása külön feladat tárgya, amire ennek következtében ezúttal nem is vállalkozhattunk.

Ehelyütt tehát csak azzal a felfogással foglalkoztunk, amely a jogegység érdekében hozott bírói határozatok többszöri „alkalmazása” (bíróságokra nézve fennálló általánosan kötelező ereje) folytán előállott, egyéb bírói ítélettől eltérő különleges helyzetből vonta le azt a következtetést, hogy a jogegység érdekében hozott bírói határozatok jogszabályjellegűek, vagyis a jogegység érdekében hozott bírói határozatok annak következtében, hogy azokat a konkrét ügyben ítélező bíróságok követni tartoznak, jogszabályok. (Ennek megfelelően azt tűztük ki feladatunkul, hogy a jogegység érdekében hozott bírói határozatok lényegét derítsük fel.)

Ezek után ha a vázolt két problémakört összehasonlítjuk, úgy nyilvánvalóvá válik, hogy a mi problémánk elsősorban a bírói cselekvések egymástól való elhatárolásának kér-

dése körül mozog, míg a vázolt tágabb probléma főként a jogalkotás és jogalkalmazás két nagy területe elhatárolásának és különállásának kérdését foglalja magába.

Ennek folyománya, hogy bármilyen eredménye legyen az utóbbi — tárgykörünkön kívül eső — tágabbkörű vizsgálódásnak, a mi eredményeink akkor is helytállóak. Mert még ha azon szélső álláspont érvényesülne is az előző, tárgykörünkön kívüli szélesebb körű probléma megoldásánál, mely minden bírói ítélkezésben jogszabályalkotást is lát, s így a bírói ítélkezést a jogszabályalkotás területére igyekezne átcúsztatni, úgy végül ez a nézet — a történelmi szükségszerűséget (a célszerűség által irányított fejlődést) figyelembevevő analitikus és összehasonlító módszerünk eredményeként felszínre került (kétségtelenül fennálló) különbségek révén — a jogalkotás területét volna kénytelen gyakorlatilag kettéosztani, melynek egyik területén foglalnának helyet (különleges sajátosságuk alapján) a bírói cselekvések, s köztük (a bírói cselekvések körében is különleges sajátossággal bíró) jogegység érdekében hozott bírói cselekvések. S így megállapításaink ezen a területen belől maradnának érvényesek.

Ugyanakkor úgy látjuk, hogy a jogirodalomban felmerült előbb jelzett tágabb körű probléma megoldásánál is szükség van a bírói cselekvések analizésére, miért is az itteni fejtegetéseink alapján elért eredményeink ott is felhasználhatók. Annál is inkább, mert olyan bírói határozattal kapcsolatosan sikerült eredményesen kimutatni az ítéleti jelleget, amely a többszöri „alkalmazás” révén, ezen különleges formai sajátosság folytán még a leginkább mutatkozik valamiben hasonlószerűnek a jogszabályokkal.

Eddig elért eredményeink rövid összefoglalása.

Problémánk abból az ellentmondásból eredt, hogy a jogegység érdekében hozott bírói határozatok tartalmi szemlélet mellett bírói magatartásra, a vázlatunkban a bírói eljárás második cselekvési fázisaként megjelölt bírói magatartásra, azaz ítélkezésre mutatnak, míg formai szemlélet mellett, a többszöri alkalmazás következtében jogszabályalkotásra utalnak.

Ezen ellentmondásnak a feloldására, vagyis annak a kérdésnek a megoldására, hogy a jogegység érdekében hozott bírói határozatok hozatala esetén (a tartalmi szemléletnek megfelelően) bírósági eljárás folyik-e, vagy (a formai szemléletnek megfelelően) jogszabályalkotás történik-e, kettős irányú vizsgálatból indultunk ki.

Az egyik vizsgálat arra irányult, hogy vajon ugyanazzal az elvi tartalommal találkozunk-e a jogegység érdekében hozott bírói határozatoknál, mint amely a jogszabályok sajátja? A másik vizsgálat azt a kérdést volt hivatva eldönteni, hogy vajon ugyanazzal az általánosan kötelező erővel találkozunk-e a jogegység érdekében hozott bírói határozatoknál, mint amely a jogszabályok sajátja?

A problémánk tárgyát képező ellentmondás feloldására irányuló első vizsgálatunk lefolytatására, vagyis annak a kérdésnek kivizsgálására, hogy a jogegység érdekében hozott bírói határozatoknál ugyanazzal az elvi tartalommal találkozunk-e mint amely a jogszabályok sajátja, a jogegység érdekében hozott bírói határozatok keletkezésének a jogszabályok meghozatalával, — pontosabban (a jogegység érdekében hozott bírói határozatokhoz legközelebb álló) jogmagyarázó jogszabályok meghozatalával — történő összehasonlításából indultunk ki.

Azon megfigyelésünk birtokában, hogy a jogegység érdekében hozott bírói határozatok nem tartalmazzak mást, mint egy felmerült — esetleg különleges sajátossággal is bíró —

összesített konkrét tényállásra vonatkozó jogszabályoknak a jogalkalmazás eszközével (jogszabály-magyarázat, jogszabály-értelmezés) történő felkutatását, kifejtését és összesítését, azaz annak elvileges eldöntését, hogy a felmerült (esetleg különleges sajátossággal is bíró) összesített tényállásra elvilegesen — azaz minden azzal azonos (esetleg különleges) tényállásra — miképpen rendelkeznek a jogszabályok (elvi ítélet), amely elvi eljárás minden konkrét ügyben hozott végső ítéletet (konkrét ítélet) szükségszerűen megelőz, s amely eljárás megfelel a vázlatunkban a bírói eljárás második cselekvési fázisaként megjelölt bírói magatartásnak (jogszabály értelmezés, elvi ítélet); a jogegység érdekében hozott bírói határozatoknak — a hozzá még legközelebb álló jogmagyarázó jogszabályokkal történő összehasonlítása arra az eredményre vezetett, hogy meg kellett állapítanunk, hogy a törvényhozó a jogmagyarázó jogszabályok meghozatalakor is a jogalkotás területén cselekszik, új formába öntve — s ezzel világosabbá téve — a meglévő szabályt, míg a bíróság a jogegység érdekében hozott bírói határozatok meghozatalánál is a jogalkalmazás területén végez bírói magatartást (elvi ítéletet hoz).

Ennek megfelelően megállapítottuk, hogy nem ugyanazzal az elvi tartalommal találkozunk a jogegység érdekében hozott bírói határozatoknál, mint amely a jogszabályok sajátja, amennyiben a jogegység érdekében hozott bírói határozatoknál ítéleti tartalommal, míg a jogszabályoknál jogszabály-tartalommal találkozunk.

A problémánk tárgyát képező ellentmondás feloldására irányuló második vizsgálatunk lefolytatására, vagyis annak a kivizsgálására, hogy ugyanazzal az általánosan kötelező erővel találkozunk-e a jogegység érdekében hozott bírói határozatoknál, mint amelyek a jogszabályok sajátja, abból a feltételezésből indultunk ki, hogy hátha találkozunk a jogalkalmazás területén a bíróságok egymás közötti kapcsolata körében olyan helyzettel, amely az itt talátnak megfelel, annak magyarázatát adja, s ezzel egyben szükségtelenné és kizárttá teszi, hogy a jogegység érdekében hozott bírói határozatokat általánosan kötelező erejük következtében a jogalkotás területére csúsztassuk át.

Ez irányú kutatásunk eredménye lett, hogy a felsőbbbíróság közbenső ítéleténél találkoztunk olyan két bíróság közötti kapcsolattal, ahol egyik bíróság a másik bíróság ítéletét alkalmazni köteles, anélkül, hogy ezáltal a felsőbbbíróság az alsóbíróság számára szabályt alkotott volna. Amikor is nem történik más mint hogy: a konkrét ítéletet szükségszerűen megelőző elvi ítélet felsőbbbíróságtól származik, miért is az alsóbíróság a konkrét végső ítélet meghozatalakor az elvi kérdés saját hatáskörben való eldöntése helyett a felsőbbbíróság elvi ítéletét kapcsolja be a konkrét ítélete elvi részébe. Vagyis a konkrét ítélet ez esetben nem egy bíróság eljárásából, hanem két bíróság együttműködéséből származik, amikor is a bírói eljárás 2-ik cselekvési fázisát felsőbbbíróság, míg a bírói eljárás 1. és 3-ik cselekvési fázisát a konkrét ügyben eljáró alsóbíróság végzi.

Kézenfekvőnek látszott, hogy ezek az egyszerűbb formák között jelentkező (csak egy esetre szóló) bíróságok közötti kapcsolatok megfelelnek azoknak, amelyek a jogegység érdekében hozott bírói határozatok során keletkeznek, amennyiben a jogegység érdekében hozott bírói határozatok esetén is felsőbbbíróság látja el a bírói eljárás 2-ik cselekvési fázisának megjelölt bírói feladatát (meghozva az elvi tartalmú ítéletet), míg a konkrét ügyben eljáró bíróság látja el a bírói eljárás 1. és 3-ik cselekvési fázisként megjelölt bírói feladatát (meghozva a konkrét személyekre és tárgyakra kiterjedő konkrét ítéletet), s így itt is ugyanolyan módon mint a felsőbbbíróság közbenső ítélete esetén, két bíróság együttműködése eredményeként létrejött bírói ítélkezéssel, két bíróság együttműködésével (elvi ítélet és konkrét ítélet egybekapcsolódásával) találkozunk, és nem jogszabályt alkotó és jogsza-

bályt alkalmazó hatóságok különböző jogterületen végzett eljárásával, tehát nem a felsőbbíróság által alkotott jogszabálynak az alsóbíróság részéről történő alkalmazásával.

Úgy találtuk, hogy annak kivizsgálására, hogy kézenfekvőnek látszó feltevésünk — mely szerint a jogegység érdekében hozott bírói határozatoknál is ugyanazzal a bíróságok közötti kapcsolattal találkozunk (a többszöri kapcsolat ellenére) mint amely a felsőbbíróság közbenső ítélete során keletkezik (és nem felsőbbíróság alkotta jogszabály alsóbíróság részéről történő alkalmazásával) helyes-e, a legcélravezetőbb út lesz, hogyha megfigyeljük, mit tesz a bíróság amikor a jogszabályt alkalmazza, és mit cselekszik amikor a jogegység érdekében hozott bírói határozatot alkalmazza. Mert ha a két művelet nem azonos, sőt az utóbbi megfelel annak, amely a felsőbbírósági közbenső ítélet folyamánaként jelentkezik, úgy ez feltevésünket igazolja.

Ezen összehasonlítás eredménye az lett, hogy kétségtelenné vált, hogy más műveletet végez a bíróság amikor jogszabályt alkalmaz, és mást, amikor a jogegység érdekében hozott bírói határozatot „alkalmazza”.

Megállapítottuk ugyanis, hogy a jogszabály alkalmazása esetén a bíróság az — esetleg különleges sajátossággal is bíró — konkrét esetre vonatkozó jogszabályokat a jogalkalmazás eszközével (jogszabály-magyarázat, jogszabály-értelmezés) sajátmaga felkutatja, kifejti és összesíti, ezzel elvileg megállapítva, hogy a konkrét esetre általánosságban — tehát minden ugyanolyan esetre — miképpen rendelkeznek a jogszabályok (ezzel a jogszabályokat elvi vonatkozásban is a konkrét ügyben eljáró bíróság maga alkalmazza, az elvi ítéletet maga hozza), amely eljárás megfelel a vázlatunkban a bírói eljárás 2-ik cselekvési fázisaként megjelölt bírói magatartásnak.

Ezzel szemben megállapítottuk, hogy a jogegység érdekében hozott bírói határozatok „alkalmazása” esetén éppen azt a műveletet nem végezheti a konkrét ügyben eljáró bíróság, mint amit a jogszabály alkalmazása esetén végez, azaz nem állapíthatja meg maga, hogy (az esetleges különleges sajátosságú) konkrét esetre miképpen rendelkeznek a jogszabályok, tehát a jogszabály elvi alkalmazása (elvi ítélet hozatala) kiesik hatásköréből, ezt a bírói feladatot (jogszabály elvi alkalmazása) végezte el helyette a felsőbbíróság és öntötte a jogegység érdekében hozott bírói határozat formájába (elvi ítélet), miértis a konkrét ügyben eljáró bíróság a jogszabályok elvi alkalmazása helyett az idevonatkozó felsőbbírósági elvi ítéletet (jogegység érdekében hozott bírói határozatot) kapcsolja be a konkrét személyekre és tárgyakra kiterjedő saját konkrét ítéletének elvi részébe, ugyanúgy, miként az a felsőbbírósági közbenső ítélet esetén történik, amikor is a konkrét ítélet két bíróság együttműködéséből származik.

Ezzel egyben az is kétségtelenné vált, hogy nem ugyanazzal az általánosan kötelező erővel találkozunk a jogegység érdekében hozott bírói határozatoknál, mint ami a jogszabályok sajátja, amennyiben a jogegység érdekében hozott bírói határozatoknál fennforgó általánosan kötelező erő a jogalkalmazás területével kapcsolatos ítélkezési, és nem a jogalkotás területével kapcsolatos jogszabályi szerkezeti sajátosság, s ennek megfelelően megállapítottuk, hogy a jogegység érdekében hozott bírói határozatokkal kapcsolatban az ítélkezés hierarchiájával és nem a jogszabályok hierarchiájával találkozunk.

A jogegység érdekében hozott bírói határozatokkal kapcsolatos formai és tartalmi ellentmondást ezzel tulajdonképpen fel is oldottuk, megállapítva, hogy a jogegység érdekében hozott bírói határozatok általánosan kötelező erejük mellett is lényegüket tekintve bírói ítéletek (elvi ítéletek), amelyek többszöri „alkalmazásánál” sem történik más mint a

felsőbíróság közbenső ítéleténél, vagyis két bíróság együttműködéséről van szó egy konkrét ügy elbírálásánál.

Ezek után már csak az maradt hátra, hogy magyarázatát adjuk annak az ítélkezési szerkezeti sajátosságnak, hogy a jogegység érdekében hozott bírói határozatok esetén a bíróságok nem egyszer (miként a felsőbírósági közbenső ítélet esetén), hanem többször veszik igénybe a felsőbíróság együttműködését a konkrét ítéletek meghozatalakor.

Ezen ítélkezési szerkezeti sajátosság okát a célszerűség diktálta fejlődésben — történelmi szükségszerűségben, közelebbről a bírói ítélkezés egységessé tételében véltük fedezni s amire lehetőséget éppen az nyújtott, hogy minden konkrét ügy elbírálására irányuló bírói eljárásnak van egy elvi vonatkozású része, amely éppen ezen elvi tartalom miatt alkalmas arra, hogy annak lefolytatása központilag, több konkrét ügyre kihatóan legyen lefolytatva.

A jogegység érdekében hozott bírói határozatok és a felsőbírósági közbenső ítéletek közelebbi összehasonlítása.

Gondolatmenetünk ezen vázlatos visszatekintése után már csak az a feladatunk, hogy a jogegység érdekében hozott bírói határozatok lényegét meghatározzuk, és megjelöljük a jogalkalmazás területén elfoglalt helyét.

A fenti vázlatos visszapillantás után ezen feladatunk már igen leegyszerűsödött és nem lesz meglepő, hogy a jogegység érdekében hozott bírói határozatok lényegének meghatározásánál tekintetünk a felsőbírósági közbenső ítéletek felé fordítjuk, s a felsőbírósági közbenső ítéletek és a jogegység érdekében hozott bírói határozatok egybevetéséből indulunk ki.

A felsőbírósági közbenső ítéletek vizsgálata során tapasztaltuk ugyanis, hogy lehetséges, hogy konkrét ügy elbírálásánál felsőbíróság hozza meg az elvi ítéletet s a konkrét ügyben eljáró bíróság a konkrét személyekre és tárgyakra kiterjedő konkrét ítéletet.

Ez esetben azt a minden konkrét ítéletet szükségszerűen megelőző elvi kérdést, hogy a felmerült esetleg különleges sajátossággal is bíró konkrét esetre általánosságban — tehát minden azzal azonos esetre — miképpen rendelkeznek a jogszabályok, a jogalkalmazás eszközeinek igénybevételeivel (jogszabály-magyarázat, jogszabály-értelmezés) felsőbíróság döntötte el, azaz a vázlatunkban a bírói eljárás 2-ik fázisaként megjelölt bírói cselekvés, s annak nyomán keletkezett elvi ítélet felsőbíróságtól ered.

Felsőbírósági közbenső ítélet esetén tehát a vázlatunkban a bírói eljárás 1. és 3-ik cselekvési fázisaként megjelölt bírói magatartás eredményeképpen létrejött döntés a konkrét ügyben eljáró bíróságtól, míg a bírói eljárás 2-ik cselekvési fázisaként megjelölt bírói magatartás eredményeként létrejött döntés a felsőbíróságtól származik, vagyis ez esetben a konkrét ítéletet hozó bíróság az elvi kérdésben már nem dönthet, hanem ehelyett a konkrét ítélet elvi részébe bekapcsolja a felsőbíróság elvi ítéletét.

Felsőbírósági közbenső ítélet esetén ezek szerint a konkrét ügy elbírálása két bíróság együttműködéséből származik, amikor is az elvi ítéletet a felsőbíróság hozza (a jogszabály elvi alkalmazása), míg a konkrét személyekre és tárgyakra kiterjedő konkrét ítéletet — a felsőbírósági elvi ítéletnek a konkrét ítélet elvi részébe való bekapcsolásával — a konkrét ügyben eljáró bíróság hozza (a jogszabály konkrét alkalmazása).

A felsőbírósági közbenső ítéletek vizsgálata során tapasztaltuk ezek szerint, hogy a konkrét ügyben lefolytatott bírói eljárás során az elvi ítélet kiemelten felsőbíróságtól is származhat és ennek megfelelően a konkrét ügyben eljáró bíróság konkrét ítéletének elvi részébe helyezett felsőbírósági elvi ítélet következtében a konkrét ügy elbírálása két bíró-

ság, egy a konkrét ügyben közvetlenül (a konkrét személyekre és tárgyakra kiterjedően) eljáró bíróság, és egy az elvi kérdést eldöntő felsőbbbíróság *együttes, a bírói eljárás különböző cselekvési fázisainak megosztott munkakörben végzett, egymást kiegészítő magatartásából ered.*

Ezen szerkezeti sajátosság felismerése vezetett arra, hogy ebben keressük a jogegység érdekében hozott bírói határozatokkal kapcsolatos formai és tartalmi szemlélet ellentmondásának feloldását, s azt megtalálva, ezen azonos szerkezeti sajátosság vezet a továbbiakban arra, hogy a felsőbbbírósági közbenső ítéletek és a jogegység érdekében hozott bírói határozatok közelebbi összehasonlításában keressük a jogegység érdekében hozott bírói határozatok lényegének meghatározásához vezető utat.

Ennek az összehasonlító eljárásnak eredményeképpen állapítható meg — amely megállapítás egyben a jogegység érdekében hozott bírói határozatok lényegét is megvilágítja —, hogy a jogegység érdekében hozott bírói határozatok — miként a felsőbbbírósági közbenső ítéletek — elvi ítéletek, melyben felsőbbbíróság állapítja meg a jogalkalmazás eszközének (jogszabály értelmezés) igénybevételével, hogy egy esetleg különleges sajátossággal is bíró konkrét esetre általánosságban (azaz minden azzal azonos esetre) miképpen rendelkeznek a jogszabályok, vagyis a vázlatunkban a bírói eljárás 2-ik cselekvési fázisaként megjelölt bírói magatartást (jogszabály elvi alkalmazása, elvi ítélet hozatala) kiemelten felsőbbbíróság végzi. Ennek következtében a konkrét ügyben közvetlenül eljáró bíróság a konkrét személyekre és tárgyakra kiterjedő konkrét ítéletbe (a jogszabály konkrét alkalmazása), az ítélethozatalt szükségszerűen megelőző elvi kérdésben már nem dönthet (jogszabály elvi alkalmazása, elvi ítélet), hanem saját elvi ítélete helyett a felsőbbbíróság ilyen vonatkozású elvi ítéletét (jogegység érdekében hozott bírói határozatát) kapcsolja be — a konkrét ítélet részeként — a konkrét ítélet elvi tartalmú részébe. Így a konkrét ügyben lefolytatott eljárás két bíróság, egy a konkrét ügyben közvetlenül eljáró (a konkrét személyekre és tárgyakra kiterjedő konkrét ítéletet hozó) és egy, az elvi kérdést eldöntő (elvi ítéletet hozó) felsőbbbíróság együttes, a bírói eljárás különböző cselekvési fázisainak megosztott munkakörben végzett, egymást kiegészítő magatartásából ered.

A felsőbbbírósági közbenső ítéletek és a jogegység érdekében hozott bírói határozatok összehasonlítása során megállapított — a lényegét érintő — fenti azonos sajátosságokat még eggyel ki is egészíthetjük. Megfigyelésünk szerint ugyanis: miként a felsőbbbírósági közbenső ítéletek valójában a konkrét ítéleteken keresztül érvényesülnek, ugyanúgy a jogegység érdekében hozott bírói határozatok is a konkrét ügyben közvetlenül eljáró bíróságok konkrét ítéletein keresztül érvényesülnek. Vagyis paradox formában mondhatjuk, hogy mind a felsőbbbírósági közbenső ítéletek, mind a jogegység érdekében hozott bírói határozatok közvetlen érvényesülése közvetett formában jelentkezik, és pedig a konkrét ítéletet hozó bíróságok közvetítésével, a felsőbbbírósági elvi ítéletnek a konkrét ítéletbe történő bekapcsolásával. A felsőbbbírósági közbenső ítéleteknél is felfedezhető ezen szerkezeti azonosság egyben azt is világosan mutatja, hogy ítéleti sajátosság is lehet a közvetett (mintegy „alkalmazás” útján történő) hatályosulás, azaz közvetett érvényesülés (két bíróság egymást kiegészítő ítélkezéséből származó együttműködés esetén).

A felsőbbbírósági közbenső ítéletek és a jogegység érdekében hozott bírói határozatok között fennálló mindezen kölcsönös pozitív irányú hasonlóságból következik az a kölcsönös negatív irányú — szintén a lényegre utaló — hasonlóság, hogy a bíróság a jogegység érdekében hozott bírói határozatok meghozatalakor nem alkot átruházott hatáskörben jogszabályt — miként a felsőbbbírósági közbenső ítélet meghozatalakor sem alkot a bíróság jogszabályt —, de még csak egyszerű belső igazgatási szabályt sem — amilyen belső igaz-

gatási szabály (szabályzat — utasítás) az állam egyes vezető igazgatási szerveinél valóban megtalálható —, hanem csak tükörcépét adja a felmerült konkrét esetre vonatkozó jogszabályoknak, mint a felsőbbíróság közbenső ítélete vagy bármely konkrét ítélet szükségképpen elvi döntést tartalmazó része.

Ezen a tényen az a körülmény, hogy a jogegység érdekében hozott bírói határozatok a konkrét ügyben eljáró bíróságok konkrét ítéletein keresztül érvényesülnek, mit sem változtat, minthogy ez a közvetett érvényesülés a kiemelt elvi ítéleteknek is sajátja (miként azt az előzőekben már kimutattuk).

Amidőn a konkrét ügyben eljáró bíróság maga dönti el az elvi kérdést, tehát maga állapítja meg, hogy a vonatkozó (esetleg különleges sajátossággal is bíró) vitás esetben általánosságban (azaz minden azzal azonos esetre) miképpen rendelkeznek a jogszabályok, akkor a jogszabályt elvi vonatkozásban is maga alkalmazza s *saját jogszabályt értelmező (magyarázó) cselekvése tükrözi vissza a jogszabályt.* (A jogszabály saját hatáskörben történő elvi alkalmazása.)

Amikor azonban a konkrét ügyben eljáró bíróság hatásköréből kiesik az elvi kérdés eldöntésének a lehetősége azáltal, hogy azt a felsőbbíróság végzi el, és ennek következtében pusztán a felsőbbíróság elvi ítéletét kapcsolja be a saját konkrét ítélete elvi részébe, akkor nem a konkrét ügyben eljáró bíróság cselekvése tükrözi vissza a jogszabályt, tehát nem ő alkalmazza elvi vonatkozásban közvetlenül a jogszabályt, hanem a felsőbbíróság alkalmazta az elvi ítéletében (felsőbbírósági közbenső ítéletek, jogegység érdekében hozott bírói határozatok) s így a konkrét ítélet elvi része a felsőbbíróság (közvetlen jogalkalmazó — jogszabály-értelmező) tevékenységének eredménye, s a konkrét ítélet elvi részébe bekapcsolt, annak részét képező *felsőbírói döntés képezi a jogszabály tükörcépét.*

A konkrét ügyben eljáró konkrét ítéletet hozó bíróság a jogegység érdekében hozott bírói határozatok, valamint a felsőbbírósági közbenső ítéletek fennforgása esetén a jogszabály közvetlen elvi alkalmazása (saját jogszabály-értelmezés, saját elvi ítélet) helyett már a kész, a jogszabályt elvi vonatkozásban már visszatükröző tükörcépet (felsőbbírósági elvi ítéletet, felsőbbírósági közbenső ítéletet, illetve jogegység érdekében hozott bírói határozatot) kapcsolja be konkrét ítélete elvi vonatkozású részébe.

És, mint ahogyan lehetséges valami hibabecsúszás következtében egyszerű bírói ítéletben is, hogy (képletesen kifejezve) a jogszabályt visszatükröző tükör torzít: kicsinyít vagy nagyít, — amely hibák kijavítása és a kijavítás eszköze megint más kérdés —, a szerepe mégis csak a valóság, a vonatkozó jogszabályok visszaadása, ugyanúgy a jogegység érdekében hozott bírói határozatoknak is a konkrét tényállásra vonatkozó valóságos *jogszabályok felkutatása és visszaadása a szerepe, és ha a hibabecsúszás folytán esetleg nem is pontos, ennek folyamán nem fogunk jogszabályalkotásról beszélni, s az esetleges hiba kijavítása után (újramagyarázás — új elvi ítélet, új elvi döntés esetén) sem fogunk jogszabály változásról szólni.*

A felsőbbírósági közbenső ítéletek és a jogegység érdekében hozott bírói határozatok közelebbi összehasonlítása során ki kell térnünk arra a kérdésre is, hogy mi az, amiben különböznek egymástól.

A különbség abban áll, hogy amíg a felsőbbírósági közbenső ítélet egy konkrét ítéletnek kerül az elvi tartalmú részébe, addig a jogegység érdekében hozott bírói határozat — célszerűségi szempontból (amire éppen az elvi tartalom adott lehetőséget) — minden vonatkozó konkrét ítélet elvi részeként szerepel. A különbség is tehát nem tartalmi, hanem mennyiségi.

A jogegység érdekében hozott bírói határozatok lényege. Koncentrált (sűrített) felsőbírósági közbenső ítélet (elvi ítélkezés).

A jogegység érdekében hozott bírói határozatok és a felsőbírósági közbenső ítéletek közelebbi összehasonlítása után utolsó feladatunkhoz, a jogegység érdekében hozott bírói határozatok lényegének meghatározásához érkeztünk el.

A jogegység érdekében hozott bírói határozatok lényegét a felsőbírósági közbenső ítéletekkel való szerkezeti azonosság és mennyiségi különbség határozza meg.

Ennek megfelelően értekezésünk végső eredményeképpen megállapíthatjuk, hogy lényegét tekintve a jogegység érdekében hozott bírói határozatok *a konkrét eljárásból kiemelt* — s minden vonatkozó konkrét ítélet elvi részét képező — *elvi ítéletek*.

A jogegység érdekében hozott bírói határozatok meghozatalánál tehát a bíróság nem tesz egyebet, mint a jogalkalmazás eszközének felhasználásával (jogszabályértelmezés) megállapítja, hogy egy felmerült (esetleges különös sajátosságú) konkrét esetre általános-ságban — azaz minden ugyanolyan esetben — miképpen rendelkeznek a jogszabályok, vagyis a minden konkrét ítélet hozatalát szükségszerűen megelőző elvi kérdést dönti el (elvi ítélet), azaz a vázlatunkban a bírói eljárás 2-ik cselekvési fázisaként megjelölt bírói magatartást látja el (a jogszabály elvi alkalmazása) a konkrét eljárásból kiemelten, minden vonatkozó konkrét eljárásra kihatóan.

Ennek megfelelően tehát a jogegység érdekében hozott bírói határozatok fennforgása esetén a konkrét ügyben eljáró bíróságok csak a vázlatunkban a bírói eljárás 1. és 3-ik cselekvési fázisaként megjelölt bírói magatartást végzik el, ki lévén vonva hatáskörükből, hogy a 2-ik cselekvési fázisként megjelölt bírói magatartást ellássák, s ennek megfelelően a vonatkozó jogszabályok saját hatáskörben végzett elvi alkalmazása (elvi ítélet hozatala) helyett a felsőbíróság vonatkozó elvi ítéletét (jogegység érdekében hozott bírói határozatot) kapcsolják be a konkrét ítéletük elvi tartalmú részébe.

Jogegység érdekében hozott bírói határozatok esetén tehát a konkrét ügy elbírálása két bíróság, egy a konkrét ügyben közvetlen (a konkrét tárgyra és személyekre kiterjedően) eljáró bíróság, és egy az elvi kérdést eldöntő felsőbíróság *együttes, a bírói eljárás különböző cselekvési fázisainak megosztott munkakörben végzett egymást kiegészítő magatartásából ered*.

Mint hogy pedig a felsőbírósági közbenső ítéletek a lényegét tekintve csak abban különböznek a jogegység érdekében hozott bírói határozatoktól, hogy azoknál a két bíróság együttműködése (a felsőbíróság elvi ítélete) csak egy alkalomra szól, tehát a különbség csak mennyiségi, ezért — a szerkezeti azonosságot és mennyiségi különbséget figyelembevéve — úgylis meghatározhatjuk a jogegység érdekében hozott bírói határozatok (a Legfelsőbb Bíróság elvi döntései) lényegét és a jogrendszerünkben elfoglalt helyét, hogy azok voltaképpen nem mások, mint *a konkrét eljárásból kiemelt*, de hozzá tartozó *koncentrált felsőbírósági közbenső ítéletek* (Elvi ítélkezés).

ИССЛЕДОВАНИЕ СУЩНОСТИ СУДЕЙСКИХ РЕШЕНИЙ В РАМКАХ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА В ИНТЕРЕСАХ ПРАВОВОГО ЕДИНСТВА

(РЕЗЮМЕ)

Это сообщение содержит 2. и 5. частей большой рукописной работы автора.

Судейские постановления в интересах правового единства (ранее решения, ныне принципиальные постановления Высшего Суда) имеют обязательную силу для низших

судов. Многие из этого делают вывод в нашей литературе по гражданскому праву, что Высший Суд в этом случае создал обязательные правила для низших судов.

Наиболее выгодным средством исследование этого вопроса, который дискутируется в венгерской литературе по гражданскому праву уже пол века, является рассмотрение существа соответствующих постановлений. При этом нужно исходить из анализа судебных действий. Можно установить, что каждому судебному решению предшествует принципиальное установление того, что на имевшийся конкретный случай как раз распоряжаются юридические правила вообще, то есть на каждый такой случай. Это принципиальное решение, возникшие посредством выяснения юридического правила появляется в среднем решении и в самостоятельной форме. Можно показать, что судебские постановления, принесенные в интересах правового единства по существу также выделенные из конкретного дела, принципиальные решения, каким являются средние решения. Становится ясным, что Высший Суд, создавая упомянутые постановления, создает не юридического правила для низшего суда, а место него выполняет судебской функции связанной каждым конкретным решением, которое заканчивается принципиальном решением. (Объяснение юридических правил.) Таким образом имеем дела друг друга дополняющих двух судов процессом решение, сделанном раздельным труде, в этих случаях решений, и не сотрудничеством юридических правил создающих и принимающих судов. То есть Высший Суд выполняет судебскую функцию (принципиальное решение) и не юридические правила создает.

Так судебские постановления в интересах правового единства по существу нечто иные, как концентрированные, то есть составляющий элемент каждого решения, имеющего тождественные факты, средние решения (принципиальное правосудие.)